
The “Kaufman system” in the Turkestan general-governorate and the crisis of local administration (1867-1881)

Nurullayev Jasurbek Khayrulla ugli
jasurbekxayrullayevichblogi@gmail.com
Bachelor's student,
Nukus State Pedagogical Institute named
after Ajiniyoz

Annotation *This article provides a detailed analysis of the large-scale administrative reforms implemented between 1867 and 1881 in the Turkestan Governor-Generalship, incorporated into the Russian Empire. Specifically, it examines the fundamental essence of the military-popular administrative system formed under the leadership of the first Governor-General, Konstantin Kaufman. The main focus is on highlighting the deep crisis resulting from the clash between the newly established orders and the local socio-political, economic, and legal structures that had been formed over centuries. Relying on the analysis of existing archival documents and scientific literature, alongside the comparative-historical method, the article reveals the systemic contradictions in introducing the empire's centralized management model into a region with a distinct culture. It also outlines changes in land-water relations, the tax system, and judicial proceedings, as well as the consequences of artificially subordinating or marginalizing representatives of traditional local governance to the state apparatus. The research results indicate that while the “Kaufman system” was consistent in its internal logic regarding military and political control, the complete lack of mechanisms for coordination with the population's millennial traditions, Islamic legal orders (Sharia and Adat), and core social institutions not only made an administrative crisis inevitable but also laid the groundwork for future social instability. These conclusions are of significant importance for an objective assessment of the transitional period in the history of the region.*

Keywords *Kaufman system, Turkestan Governor-Generalship, local governance, colonial administration, Statute of 1867, crisis, Russian Empire, Central Asia*

Turkiston general-gubernatorligida “Kaufman tizimi” va mahalliy boshqaruvning inqirozi (1867-1881)

Nurullayev Jasurbek Xayrulla o'g'li
jasurbekxayrullayevichblogi@gmail.com
Bakalavriat talaba,
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika
Instituti

Annotatsiya *Ushbu maqolada 1867–1881-yillar oralig'ida Rossiya imperiyasi tarkibiga kiritilgan Turkiston general-gubernatorligida amalga oshirilgan keng ko'lamli boshqaruv islohotlari, xususan, birinchi general-gubernator Konstantin Kaufman rahbarligida shakllangan harbiy-xalq ma'muriy tizimining tub mohiyati batafsil tahlil etiladi. Asosiy e'tibor yangi o'rnatilgan tartiblarning asrlar davomida shakllangan mahalliy ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va huquqiy tuzilmalar bilan to'qnashuvidan kelib chiqqan chuqur inqiroz holatlarini yoritishga qaratilgan. Mavjud arxiv hujjatlari va ilmiy adabiyotlar tahlili hamda qiyosiy-tarixiy usulga tayanib, maqola imperiyaning markazlashgan boshqaruv modelini o'ziga xos madaniyatga ega mintaqaga joriy*

etishdagi tizimli qarama-qarshiliklarni ochib beradi. Shuningdek, yer-suv munosabatlari, soliq tizimi va sud ishlarini yuritishdagi o'zgarishlar, an'anaviy mahalliy boshqaruv vakillarining sun'iy ravishda davlat apparatiga bo'ysundirilishi yoki chetlashtirilishi oqibatlarini ko'rsatib o'tiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "Kaufman tizimi" harbiy va siyosiy nazoratni ta'minlash nuqtai nazaridan o'z ichki mantiqida izchil bo'lsa-da, aholining ming yillik an'analari, islomiy huquqiy tartibotlar (shariat va odat) hamda tayanch ijtimoiy institutlar bilan muvofiqlashtirish mexanizmlarining mutlaqo yo'qligi tufayli nafaqat boshqaruv inqirozini muqarrar qildi, balki kelgusidagi ijtimoiy beqarorlik uchun ham zamin yaratdi. Ushbu xulosalar mintaqa tarixining o'tish davrini xolis baholashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar Kaufman tizimi, Turkiston general-gubernatorligi, mahalliy boshqaruv, mustamlaka ma'muriyati, 1867-yil Nizom, inqiroz, Rossiya imperiyasi, Markaziy Osiyo

«Система Кауфмана» в Туркестанском генерал- губернаторстве и кризис местного управления (1867-1881)

Нуруллаев Жасурбек Хайрулла угли
jasurbekxayrullayevichblogi@gmail.com

Студент бакалавриата,
Нукусский государственный педагогический
институт имени Аджинияза

Аннотация В данной статье подробно анализируются масштабные управленческие реформы, осуществленные в 1867-1881 годах в Туркестанском генерал-губернаторстве, вошедшем в состав Российской империи, в частности, глубинная сущность военно-народной административной системы, сформированной под руководством первого генерал-губернатора Константина Кауфмана. Основное внимание уделяется освещению ситуаций глубокого кризиса, возникшего в результате столкновения вновь установленных порядков с сформировавшимися веками местными социально-политическими, экономическими и правовыми структурами. Опираясь на анализ существующих архивных документов и научной литературы, а также на сравнительно-исторический метод, статья раскрывает системные противоречия при внедрении централизованной модели управления империи в регион с самобытной культурой. Также показаны изменения в земельно-водных отношениях, налоговой системе и судопроизводстве, последствия искусственного подчинения государственному аппарату или отстранения представителей традиционного местного управления. Результаты исследования показывают, что «система Кауфмана», будучи последовательной в своей внутренней логике с точки зрения обеспечения военного и политического контроля, из-за полного отсутствия механизмов координации с тысячелетними традициями населения, исламскими правовыми порядками (шариат и адаты) и базовыми социальными институтами, не только сделала управленческий кризис неизбежным, но и заложила основу для будущей социальной нестабильности. Данные выводы имеют важное значение для объективной оценки переходного периода в истории региона.

Ключевые слова Система Кауфмана, Туркестанское генерал-губернаторство, местное управление, колониальная администрация, Положение 1867 года, кризис, Российская империя, Средняя Азия

Kirish

XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiya imperiyasi Markaziy Osiyoda keng harbiy-siyosiy ekspansiya olib bordi va 1867-yilda Turkiston general-gubernatorligini tashkil etish bilan bu mintaqani rasmiy ma'muriy jihatdan o'z tarkibiga kiritdi. Ushbu jarayon nafaqat harbiy, balki boshqaruv sohasida ham tubdan yangi bir modelning joriy etilishini talab etdi. General-gubernator lavozimiga tayinlangan Konstantin Petrovich fon Kaufman 1867-1881-yillar davomida mintaqada imperiya manfaatlariga xizmat qiladigan markazlashgan ma'muriy tizimni barpo etishga harakat qildi. Tarixshunoslikda "Kaufman tizimi" deb atala boshlagan ushbu model bir tomondan Rossiya imperiya boshqaruv an'alariga, ikkinchi tomondan esa ularning mahalliy sharoitga moslashtirilgan shakllariga asoslangan edi. Biroq shu davr mobaynida tizimning mahalliy jamiyat bilan chuqur qarama-qarshiliklari namoyon bo'ldi va bu holatlar keyinchalik boshqaruv inqirozining fundamental sabablariga aylandi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, imperial boshqaruv modellarining mustamlaka o'lkalarga mexanik tarzda ko'chirilishi masalasi zamonaviy tarix fanida hali ham munozarali bo'lib qolmoqda (Pierce, 1960; MacKenzie, 1967).

Metodologiya va Adabiyotlar tahlili

Tadqiqot asosan mavjud tarixiy manba va monografiyalarni qiyosiy tahlil qilish hamda retrospektiv tarixiy usulni qo'llash orqali amalga oshirildi. Birinchi darajali manba sifatida K.P. Kaufmanining 1885-yilda nashr etilgan "Turkiston general-gubernatorligini boshqarish bo'yicha Oliy hisobot loyihasi" (Кауфман, 1885) ishlatildi; ushbu hujjat ma'muriy tizimning niyat va tamoyillarini to'g'ridan-to'g'ri aks ettiradi. Ikkinchi darajali manba sifatida esa Rossiya,

O'zbekiston va g'arb tarixshunosligiga mansub ilmiy asarlar asosiy tayanch bo'lib xizmat qildi. Richard Pierce o'zining fundamental tadqiqotida (Pierce, 1960) Rossiyaning Markaziy Osiyodagi mustamlaka boshqaruvini tizimli tahlil qilib, Kaufman davrini mintaqada imperial tartibning "asoschilik bosqichi" sifatida baholadi. David MacKenzie tomonidan yozilgan maxsus maqola (MacKenzie, 1967) Kaufmanning ma'muriy merosini ko'p qirrali tarzda ko'rsatib, uning ham islohotchi, ham markazlashtiruvchi sifatidagi ikkilamchi rolga alohida e'tibor qaratdi.

Seymour Beckerning Buxoro va Xiva protektoratlari bo'yicha tadqiqoti (Becker, 1968) mustaqil xonliklarning parallel boshqaruv tajribasini kuzatish imkonini berdi va shu orqali general-gubernatorlikdagi to'g'ridan-to'g'ri boshqaruv modelini solishtirma tekshiruvdan o'tkazishga yordam berdi. O'zbek tarixchilari N.A. Abduraximova va G. Rustamovning birgalikdagi monografiyasi (Абдурахимова, Рустамова, 1999) Turkistondagi mustamlaka boshqaruv tizimini mahalliy tarixshunoslik nuqtai nazaridan ochib berdi; xususan, ular 1867 yil Nizomining mahalliy huquqiy an'alar bilan ziddiyatini hujjatli asosda ko'rsatdi. B.V. Luninning manbashunoslik bo'yicha asari (Лунин, 1984) tadqiqot doirasida foydalanilgan tarixiy hujjatlarning tanqidiy baholash mezonlarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etdi. Adeeb Khalid o'zining siyosiy madaniyat haqidagi tadqiqotida (Khalid, 1998) Kaufman davriga mansub ziyolilar va din peshvolari atrofidagi siyosiy muhitni qayta tikladi.

N.P. Ostroumov tomonidan yozilgan zamondosh tarixchi asari (Остроумов, 1899) – birinchi darajali manba hisoblansa-da – Kaufmanga nisbatan maqtoqli yondashish tufayli tanqidiy qarshi o'qildi. Daniel

Brouwering tadqiqoti (Brower, 2003) Turkistonning imperiya doirasidagi siyosiy maqomini keng tarixiy perspektivada o'rganib, boshqaruv inqirozini markaziy va mahalliy kuchlar o'rtasidagi struktural ziddiyat sifatida talqin etdi. "Turkiston vedomostlari" gazetasining 1870-1881 yillar davomidagi nashrlari (Туркестанские ведомости, 1970) esa ma'muriy qarorlar, mahalliy tartibsizliklar va iqtisodiy muammolar haqidagi hujjatli ma'lumot sifatida qo'shimcha fon yaratdi. Ushbu adabiyotlarning umumiy xususiyati shundaki, ularning ko'pchiligi Kaufman tizimining ichki ziddiyatini qayd etsa-da, bu ziddiyatning inqiroz darajasiga yetganligini keng tahlil qilmaydi – aynan shu bo'shliqni to'ldirish ushbu maqolaning asosiy hissasi sanaladi.

Natijalar va Muhokama

1867-yilda qabul qilingan "Turkiston o'lkasini boshqarish to'g'risida Nizom" Kaufman tizimining huquqiy poydevorini tashkil etdi. Ushbu hujjat bo'yicha general-gubernator o'z qo'lida harbiy, fuqarolik va sud hokimiyatlarini to'pladi hamda markazdan yuborilgan rus ma'murlari ierarxiyasiga tayanuvchi boshqaruv piramidasi barpo etildi. Nizom mahalliy hokimlar – qozilar, beklarning vakolatlari rasman saqlanib qolayotgandek ko'rinsada, ularning faoliyati tobora tor doiraga cheklanib bordi. Kaufman o'z boshqaruv konsepsiyasida ikki asosiy tamoyilga – imperiya markazlashtirishi va nisbiy diniy bag'rikenglikka tayandi. U mahalliy islomiy institutlarga bevosita hujum qilishdan ehtiyot bo'lib, din masalalarida "ignoring policy" – e'tiborsizlik siyosatini yuritti, ya'ni islomiy tartiblarni rasman tan olmasdan, lekin qo'llab-quvvatlamasdan ham ushlab turdi (Khalid, 1998). Bu siyosat qisqa muddatda harbiy to'qnashuvlarning oldini olish uchun samarali bo'ldi, ammo uzoq muddatda mahalliy legitimlik bilan munosabatni uzishga olib keldi.

Mahalliy boshqaruv inqirozining birinchi struktural sababi qozixona tizimining marginalashtirilishida namoyon bo'ldi. An'anaviy tuzumda qozilar nafaqat sud, balki

fuqarolik munosabatlari, yer-mulk nizolari va jamoa tartibini tartibga soluvchi asosiy institutlar edi. 1867-yil Nizomi yer masalasini imperiya yer fondiga o'tkazish mexanizmini yaratdi va rus fuqarolik qonunchiligini joriy etishga imkon berdi; bu esa qozilarning vakolatini bevosita iqtisodiy masalalardan ajratib qo'ydi (Абдурахимова, Рустамова, 1999). Abduraximova va Rustamova qayd etganidek, mahalliy sudlov tartibining bu tarzda parchalanishi huquqiy ikki boshlilikni vujudga keltirdi: aholining bir qismi an'anaviy qozixonalarga murojaat qilishda davom etdi, boshqa qismi esa imperiya sudlariga tortildi, natijada ikki tizim o'rtasida qarama-qarshilik va izchilsizlik yuzaga keldi. Bu holat ma'muriy kuchning yerda haqiqiy tatbiq etilishini qiyinlashtirdi va aholida boshqaruvga nisbatan ishonchsizlik muhitini vujudga keltirdi.

Ikkinchi tizimli muammo soliq va yer rentsasi siyosatida ko'zga tashlandi. Kaufman tizimi mahalliy dehqonlar va hunarmandlar tomonidan to'lanadigan soliqni imperiya xazinasiga yo'naltiruvchi yangi fiskal mexanizmni joriy etdi. Garchi bu mexanizm eskidan nisbatan tartibli ko'rinsa-da, u avvalgi xonliklar tuzumidagi to'lovlarning jamoa ichidagi an'anaviy taqsimot tamoyillarini buzdi. Pierce ko'rsatganidek, xususan paxta yetishtiruvchi hududlarda yer-suv munosabatlarining o'zgarishi ijtimoiy tabaqalanishni kuchaytirdi va an'anaviy jamoa tuzilmasini eroziyaga uchratti (Pierce, 1960). Bu iqtisodiy bosim 1870-yillarning ikkinchi yarmida Farg'ona vodiysida bo'lib o'tgan kichik qo'zg'alonlar va hukumatga qarshi chiqishlarda o'z ifodasini topdi; bu chiqishlar boshqaruvning ishonchsiz poydevorini ko'rsatuvchi simptomlar edi.

Uchinchi va, ehtimol, eng chuqur muammo – Kaufman tizimining ma'muriy kadrlarga bog'liqligi edi. General-gubernatorlik keng hududni o'z ichiga olganligi sababli rus ma'murlarining yetishmovchiligi doimiy muammo bo'lib qoldi. Markazdan tayinlangan ma'murlar mahalliy tillarni, urf-odatlarini va

ijtimoiy ierarxiyani tushunmagan holda amaldorlik vazifasini bajardilar. MacKenzie ta'kidlashicha, Kaufman bu muammoni mahalliy tarjimonlar va ko'makchi xodimlar orqali hal etishga urindi, biroq bu yondashuv ma'muriy qarorlarning mahalliy vositachilar tomonidan buzib yoki o'zgartirib qo'yilishi xavfini yaratdi (MacKenzi, 1967) Ostroumovning zamondosh kuzatuvlari ham ushbu muammoning kun tartibida turganligini tasdiqlaydi (Остроумов, 1899). Shu tarzda imperiya boshqaruvi yerda samarali emas, balki rasmiy suratda amalga oshirildi.

Kaufman 1881-yilda vafot etishi munosabati bilan ma'muriy tizimning "inqiroz" holati ayniqsa yaqqol namoyon bo'ldi. Uning o'rniga kelgan ma'murlar Kaufman davrida sifatida saqlanib qolgan nisbiy muvozanat mexanizmlarini yo'qotdi va bu holat 1880-yillarning oxiri hamda 1890-yillardagi bir qator ma'muriy islohotlar zaruratini tug'dirdi. Brouverning umumlashtiruvchi xulosasi bu borada juda aniq: Kaufman tizimi o'lkani harbiy jihatdan barqarorlashtirdi, lekin fuqarolik boshqaruvida uzoq muddatli legitimlikni shakllantira olmadi (Brower, 2003). Khalid ham shu nuqtani qo'llab-quvvatlaydi: islomiy madaniy institutlarni "e'tiborsiz qoldirish" siyosati diniy va ziyolilar elitesining ma'muriyatdan tobora uzoqlashuviga sabab

bo'ldi (Khalid, 1998). Shunday qilib, Kaufman tizimi o'z ichki mantiqida izchil bo'lsa-da, mahalliy jamiyatning barcha asosiy qatlamlari – dehqonlar, din ahli, savdogarlar va an'anaviy elitalar – bilan birlashtiruvchi institutsional ko'prikn qura olmadi. Aynan shu bo'shliq tizimni sirdan qudratli, ichdan esa mo'rt ko'rinishga aylantirdi.

Xulosa

Turkiston general-gubernatorligida "Kaufman tizimi" 1867-1881-yillar davomida imperiya boshqaruvini mintaqaga joriy etishning birinchi izchil urinishi sifatida tarixiy ahamiyatga molik. Biroq ushbu tizim bir qator struktural nuqsonlarni o'z ichida tashidi: mahalliy huquqiy institutlarning chetlashtirilishi, fiskal mexanizmlarning jamoa an'analariga mos kelmasligi, ma'muriy kadrlarning sifat va miqdor jihatidan yetishmovchiligi va diniy-madaniy legitimlik bo'shlig'i – bular birgalikda boshqaruv inqirozining zaminini yaratdi. Kaufman shaxsiy miqyosida boshqaruvni ushlab turgan bo'lsa-da, u vafot etganidan keyin tizimning zaif poydevori darhol ko'zga tashlandi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, mustamlaka boshqaruv modellarining samarali bo'lishi uchun nafaqat harbiy-ma'muriy kuch, balki mahalliy ijtimoiy tuzilmalar bilan institutsional muvofiqlik ham zarur.

References:

1. Pierce, R. A. (1960). *Russian Central Asia 1867–1917: A study in colonial rule*. University of California Press.
2. MacKenzie, D. (1967). Kaufman of Turkestan: An assessment of his administration, 1867–1881. *Slavic Review*, 26(2), 265–285.
3. Кауфман, К. П. (1885). *Проект всеподданнейшего отчёта генерал-адъютанта К. П. фон Кауфмана по гражданскому управлению и устройству в областях Туркестанского генерал-губернаторства, 7 ноября 1867 — 25 марта 1881 г.* Типография товарищества «Общественная польза».
4. Becker, S. (1968). *Russia's protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva, 1865–1924*. Harvard University Press.
5. Абдурахимова, Н. А., & Рустамова, Г. (1999). *Колониальная система управления в Туркестане (вторая половина XIX — начало XX века)*. Университет.

6. Лунин, Б. В. (1984). *История Узбекистана в источниках: Учёные-путешественники XIX — начала XX в. об Узбекистане*. Фан.
7. Khalid, A. (1998). *The politics of Muslim cultural reform: Jadidism in Central Asia*. University of California Press.
8. Остроумов, Н. П. (1899). *Константин Петрович фон Кауфман — устроитель Туркестанского края: Личные воспоминания (1877–1881 гг.)*. Типография при канцелярии Туркестанского генерал-губернатора.
9. Brower, D. (2003). *Turkestan and the fate of the Russian Empire*. RoutledgeCurzon.
10. *Туркестанские ведомости*. (1870–1881). Ташкент.